

СОЦІОКУЛЬТУРНИЙ АНАЛІЗ ВПЛИВУ ГЕНДЕРНИХ СТЕРЕОТИПІВ НА ЧОЛОВІЧУ ІДЕНТИЧНІСТЬ

Юрченко Людмила Миколаївна, здобувач першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Дніпро.

Малярчук Наталя Григорівна кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри соціології та соціальної роботи ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет», м. Дніпро.

ORCID: 0000-0002-5150-452X

Стаття присвячена соціокультурному аналізу впливу гендерних стереотипів на формування чоловічої ідентичності у сучасному суспільстві в контексті соціальної роботи. Актуальність зумовлена інтенсивною трансформацією гендерних норм, перетином традиційних і нових моделей маскулінності, а також потребою перегляду професійних підходів до підтримки чоловіків у ситуаціях стресу, сімейних і професійних ролей. Теоретичну основу становлять концепція гегемонної маскулінності (R. W. Connell та ін.), напрацювання українських і зарубіжних психологів і соціологів щодо гендерної соціалізації, «антифемінності» як нормативного компонента чоловічих ролей, зв'язку гендерних очікувань із практиками здоров'я та ризикованою поведінкою. Методологічно дослідження поєднує критичний огляд літератури, порівняльний аналіз українського та європейського контекстів і інтерпретацію емпіричних матеріалів міжнародних і національних організацій (UNFPA, ВООЗ, демографічні та соціологічні звіти). У фокусі перебувають механізми відтворення стереотипів через родину, освіту, медіа й ринок праці; їхній вплив на емоційну регуляцію, звернення по допомогу, моделі батьківства, участь чоловіків у неоплачуваній праці та розподіл влади в сім'ї. Окремо розглянуто професійні й інституційні бар'єри участі чоловіків у «фемінізованих» сферах (освіта, соціальна робота), а також культурні фактори, що визначають готовність до батьківської відпустки та партнерського батьківства. Порівняння з політиками ЄС (зокрема скандинавськими підходами до parental leave і гендерно чутливої освіти) слугує рамкою для аналізу можливостей адаптації інтервенцій в Україні. Практичний сегмент окреслює інструменти соціальної роботи: індивідуальне консультування, чоловічі

групи підтримки, програми відповідального батьківства, тренінги з емоційної грамотності й ненасильницької комунікації, а також просвітницькі кампанії, спрямовані на деконструкцію шкідливих норм маскулінності. Матеріал подано у міждисциплінарному ключі, що дозволяє інтегрувати теорію, дані доказових досліджень і практичні підходи до роботи з різними групами чоловіків в Україні з урахуванням європейського досвіду.

Ключові слова: гендерні стереотипи; чоловіча ідентичність; маскулінність; соціальна робота; батьківство.

Yurchenko L., Maliarchuk N. Sociocultural analysis of the influence of gender stereotypes on male identity

The article is devoted to the sociocultural analysis of the influence of gender stereotypes on the formation of male identity in modern society within the context of social work. The relevance of the study is determined by the intensive transformation of gender norms, the intersection of traditional and new models of masculinity, as well as the need to revise professional approaches to supporting men in situations of stress, family, and professional roles. The theoretical foundation includes the concept of hegemonic masculinity (R. W. Connell et al.), the contributions of Ukrainian and international psychologists and sociologists on gender socialization, “antifemininity” as a normative component of male roles, and the link between gender expectations, health practices, and risk behaviors. Methodologically, the study combines a critical literature review, a comparative analysis of the Ukrainian and European contexts, and the interpretation of empirical materials from international and national organizations (UNFPA, WHO, demographic and sociological reports). The focus is placed on the mechanisms of reproducing stereotypes through family, education, media, and the labor market; their impact on emotional regulation, help-seeking, fatherhood models, men’s participation in unpaid labor, and the distribution of power within the family. Particular attention is paid to professional and institutional barriers to men’s participation in “feminized” fields (education, social work), as well as cultural factors determining readiness for parental leave and partner-based fatherhood. Comparison with EU policies (in particular, Scandinavian approaches to parental leave and gender-sensitive education) serves as a framework for analyzing the possibilities of adapting interventions in Ukraine. The practical segment outlines social work tools: individual counseling, men’s support groups, responsible fatherhood programs, emotional literacy and non-violent communication training, as well as awareness campaigns aimed at deconstructing harmful norms of masculinity. The material is presented in an interdisciplinary manner, which makes it possible to integrate theory, evidence-based research data, and practical approaches to working with different groups of men in Ukraine while considering the European experience.

***Key words:** gender stereotypes; male identity; masculinity; social work; fatherhood.*

Постановка проблеми. Гендерні стереотипи – це стійкі уявлення суспільства про «належні» якості, ролі та поведінку чоловіків і жінок. Вони формують нормативний образ «справжнього чоловіка», зобов'язуючи відповідати певним вимогам маскулінності (сила, лідерство, раціональність, стриманість тощо) та уникати всього, що сприймається як «нечоловіче».

Сьогодні проблема гендерних стереотипів по відношенню до чоловіків набуває особливої актуальності. По-перше, українське суспільство перебуває в періоді стрімких соціокультурних змін. Демографічна криза (скорочення населення, зростання кількості розлучень) висуває на передній план питання сімейної стабільності – а відтак і перегляд традиційних гендерних ролей. Водночас трансформація патріархальних установок та більш активне входження жінок у сфери, які раніше вважали «чоловічими», підсилюють інтерес до проблеми становлення чоловічої ідентичності. По-друге, зміна гендерних норм супроводжується внутрішніми та міжособистісними конфліктами. Змішування старих і нових уявлень про ролі призводить до того, що чоловіки і жінки стикаються з напругою у стосунках і змаганням за досягнення, що може негативно відбиватися як на психічному самопочутті особистості, так і на соціальному кліматі сім'ї чи колективу.

Таким чином, вплив гендерних стереотипів на чоловічу ідентичність є важливою науковою і практичною проблемою, пов'язаною зі здоров'ям населення, сімейним благополуччям та прогресом гендерної рівності в суспільстві. Розв'язання цих питань має прикладне значення для соціальної роботи, адже соціальні працівники безпосередньо стикаються з наслідками гендерних стереотипів (насильство в сім'ї, криза чоловічої

самореалізації, проблеми батьківства тощо) і можуть сприяти формуванню більш гармонійної гендерної ідентичності клієнтів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика чоловічої гендерної ідентичності та стереотипів маскулінності привертає увагу як українських, так і зарубіжних дослідників. Серед українських науковців ключовим є внесок Л. Акімової, яка розглядає гендерні стереотипи як нормативні матриці, що задають ієрархію «чоловічого» і «жіночого» та інтеріоризуються в структуру гендерної ідентичності особистості [8]. Авторка підкреслює оцінний (ієрархічний) характер стереотипів, коли маскуліним рисам надається вищий соціальний статус, що зумовлює асиметрію влади й очікувань у сім'ї, освіті та праці. Це положення збігається з англomовною традицією дослідження маскулінностей, у межах якої Р. Коннелл пропонує концепт гегемонної маскулінності як культурно привілейованого, але історично змінного взірця «справжнього чоловіка» [1]. У статті Р. Коннелл акцентує на соціальній організації маскулінності: вона репродукується через інституції (школа, медіа, армія, ринок праці) та практики щоденного життя, підтримуючи нерівність статей і маргіналізуючи альтернативні, «підпорядковані» маскулінності.

Звіт UNFPA «Masculinity Today» та його українська комунікаційна версія надають узагальнену картину поширених уявлень і практик [5; 11]. В ньому показано стійкість ролі «годувальника» та нижчу залученість чоловіків до неоплачуваної хатньої праці і догляду за дітьми; фіксуються толерантніші, ніж у країнах Північної Європи, установки щодо владної ролі чоловіка в сім'ї. Матеріали також демонструють наявність «антифемінності» як нормативного ядра маскулінної ролі та зв'язок жорстких гендерних очікувань з терпимістю до насильства. У продовження цих висновків українські психологічні студії (наприклад) фокусуються на формуванні професійного образу «Я», де гендерні норми виступають фільтрами самовизначення: чоловіки частіше уникають «фемінізованих»

сфер, що впливає на структуру ринку праці та відтворює сегрегацію [10; 9].

Робінсон розгортає ідею «позначеного чоловіка» (marked men) – коли раніше невидима «норма» чоловічості стає предметом критичного обговорення, а білі гетеросексуальні чоловіки переживають втрату символічних привілеїв [7]. Цей аналіз резонує з коннеллівською критикою гегемонії, але додає аналізу расовий і класовий виміри. Порівняння двох підходів дозволяє побачити, що «криза» не є лише психологічною чи індивідуальною: вона має структурне походження й проявляється у напрузі між старими скриптами ролей та інклюзивнішими соціальними нормами.

Публікації Krauss (n.d.) [4], Dimitri [2] і Hinch (n.d.) [3] узагальнюють дані про стигму звернення чоловіків по психологічну допомогу: висока частка чоловіків не говорить про свій стан, відкладає терапію, використовує деструктивні копінги. N. Alam [6] у форматі науково-популярного огляду пояснює механізм «обмежувальних норм мужності» (restrictive masculinity norms), через які емоційна стриманість і самодостатність інтерпретуються як «правильна» чоловіча поведінка, що веде до уникання допомоги. Сукупно ці дослідження обґрунтовують необхідність багаторівневих інтервенцій у політиці та практиці соціальної роботи, які поєднують інституційні зміни з культурними трансформаціями чоловічих ролей.

Метою дослідження є здійснення соціокультурного аналізу впливу гендерних стереотипів на формування чоловічої ідентичності та окреслення наслідків цього впливу для особистості й суспільства, а також для практики соціальної роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Під чоловічою ідентичністю розуміють усвідомлення індивідом себе як чоловіка, віднесення себе до чоловічої спільноти та прийняття відповідних соціальних ролей і норм маскулінної поведінки. На відміну від біологічної

статі, що зумовлена анатомо-фізіологічними ознаками, гендерна (соціальна) ідентичність виробляється під впливом суспільства і культури. Вже змалечку хлопчики засвоюють від оточення, «яким має бути чоловік», переймаючи як позитивні моделі, так і стереотипні уявлення. У кожному суспільстві історично складається певний канон маскулінності. Традиційно в патріархальних культурах образ «справжнього чоловіка» поєднує риси лідера, добувача і захисника [8, с.29]. Чоловікові приписуються сила, сміливість, раціональність, незалежність, здатність до лідерства, домінування та емоційна стриманість. Основним соціальним призначенням чоловіка вважається публічна сфера – кар'єра, забезпечення сім'ї, захист спільноти. Натомість жінкам традиційно відводилися протилежні риси і ролі: покірність, м'якість, турботливість, емоційність, залежність, а головним «місцем» жінки оголошувався дім і виховання дітей. Подібна бінарна опозиція «мужнього» та «жіночого» є в основі більшості гендерних стереотипів. Більш того, вона носить ієрархічний характер – типово чоловічі якості в суспільній свідомості оцінюються вище, як більш бажані або престижні.

Так склалося, що в багатьох мовах і культурами поняття мужності зв'язуються з позитивними значеннями (сила, честь, відвага), тоді як прикметник «жіночий» могли вживати в зневажливому сенсі (напр., «жіноча логіка», «жіночі примхи» тощо). За висловом Л. Акімової, гендерні стереотипи «наділяють усі можливі відмінності у гендерній ідентичності чоловіка і жінки смислами «добре» – «погано» [8, с. 30], тобто створюють систему оцінок, де чоловічому началу автоматично приписується більша цінність. Антижіночі упередження стали настільки «нормальними» для традиційної моделі чоловічої ідентичності, що психологи виокремлюють «антифемінність» як один із центральних компонентів маскулінної гендерної ролі [5, с. 17]. Це означає, що чоловіків систематично привчають уникати або приховувати риси, які суспільство

відносить до «жіночих» (м'якість, чутливість, співчуття, залежність тощо), оскільки їх демонстрація нібито підриває саму «чоловічу сутність».

Таким чином, гендерні стереотипи задають для чоловічої ідентичності як позитивні еталони (що потрібно втілювати), так і негативні «марки» (від чого треба відмежуватися). Самосвідомість хлопчика формується через прийняття цих колективних уявлень: у суспільній свідомості вони виконують роль конструкту, за яким індивід вибудовує особистий образ Я.

Варто зауважити, що сучасний соціокультурний контекст ускладнює реалізацію традиційних гендерних сценаріїв. У другій половині XX – початку XXI ст. відбулися кардинальні зміни в статусі та ролях жінок (сексуальна революція, жіночий рух, економічна емансипація), які, в свою чергу, зачепили і чоловіків. З одного боку, від чоловіка й надалі чекають відповідності «гегемонній маскулінності» – міцного, успішного, домінантного образу без слабкостей [5, с. 17]. З іншого боку, нинішні реалії вимагають від представників сильної статі нових якостей: більшої включеності у виховання дітей, емоційної відкритості, партнерського ставлення до жінок, толерантності. Постає дилема: як поєднати традиційну «монолітну» модель чоловічої ідентичності з новими цінностями різноманітності та рівності? Часто ці вимоги вступають у суперечність. Т. Дружинін, дослідник гендерної проблематики, зауважує, що «структура гегемонної маскулінності вимагає від чоловіка побудови монолітного образу, в якому багато внутрішніх суперечностей; йому потрібно поєднати непокдануване, а неможливість зробити це може мати неприємні наслідки» [9]. Яскравий приклад – роль батька. Батьківство традиційно є центральною складовою чоловічої ідентичності, але сьогодні вона стала складнішою, ніж раніше. Суспільство очікує, що «справжній батько» одночасно відповідатиме одразу двом моделям:

– старій – як вимогливий голова сім'ї, годувальник та той хто дисциплінує родину;

– новій – як ніжний, чуйний і турботливий татусь.

Відповідно чоловіку доводиться виконувати подвійну роль, поєднуючи архетипично «чоловічі» й «жіночі» якості в рамках однієї ідентичності. Не всі до цього готові: звідси можуть виникати «неприємні наслідки», про які веде мову Т. Дружинін, – дезорієнтація, стрес, неврози, відчуття власної невідповідності [9]. Західні соціологи описують це явище як «криза маскулінності»: чоловіки відчують невпевненість у своїй суспільній ролі, втрачають колишні привілеї, переживають тривогу через зміну «правил гри». Зокрема американський дослідник С. Робінсон вказує на те, що сучасний чоловік – «позначений чоловік» (Marked Men), на відміну від раніше «невидимого» гендеру. Інакше кажучи, якщо раніше чоловічість була чимось самоочевидним і непомітним (еталоном, від якого відштовхувалися при визначенні «інших» груп), то тепер її проблематизовано, вона стала об'єктом пильної уваги й критики [7]. В цьому контексті значна частина чоловіків проживає конфлікт між засвоєними з дитинства стереотипами та власним досвідом/потребами. Для когось цей конфлікт може вилитися у регрес до гіпермаскулінності (відчайдушне доведення своєї «мужності» будь-якою ціною), для когось – у фрустрацію і відмову від активної життєвої позиції. Обидва полюси є небажаними з точки зору особистого розвитку і здоров'я.

Жорсткі гендерні приписи не лише формують самосвідомість, а й значною мірою обумовлюють повсякденні звички чоловіків, їх стиль життя і ставлення до власного здоров'я. На жаль, багато з таких впливів є негативними. Фахівці з громадського здоров'я звертають увагу на кореляцію між традиційною маскулінністю та ризикованою поведінкою [5, с. 16]. Наприклад, культурна поблажливість до чоловічого алкоголізму (мовляв, випити багато – це «по-чоловічому») та куріння веде до вищої поширеності шкідливих звичок серед чоловіків. Як наслідок – більша частота серцево-судинних хвороб, цирозів, онкології, спричинених

зловживаннями. Так само норми «міцного хлопця» заохочують чоловіків демонструвати фізичну сміливість, навіть необачність, що відображається в статистиці: чоловіки набагато частіше гинуть у ДТП, від нещасних випадків на виробництві, стають жертвами летальних травм.

У багатьох культурах чоловікам прищеплюється установка терпіти біль і уникати лікарів – звертатися до медиків лише в крайньому разі. Це проявляється в усьому світі: соціологічні опитування показують, що 72% чоловіків радше будуть виконувати неприємні хатні обов'язки, ніж підуть на профілактичний огляд до лікаря [4].

У середньому чоловіки рідше проходять щорічні медичні чек-апи, рідше дотримуються рекомендацій щодо здорового способу життя, і як наслідок – серйозні захворювання в них діагностуються на пізніших стадіях. Дослідники зазначають, що небажання звертатися по допомогу напряму пов'язане з гендерними установками: чоловіки бояться здатися слабкими або втратити контроль над ситуацією, вважають хворобу проявом уразливості. Парадоксально, але саме ця показна «незламність» призводить до того, що врешті-решт чоловіки частіше втрачають здоров'я і живуть менше за жінок [2], що підтверджується даними Світового банку – середня очікувана тривалість життя чоловіків у світі на 4-5 років нижча, ніж у жінок [5]. В Україні ця різниця ще більша (близько 10 років). Чоловіча смертність працездатного віку значно перевищує жіночу саме через зовнішні причини – неінфекційні захворювання, нещасні випадки, отруєння, суїциди та інші чинники, яким можна запобігти зміною поведінки.

Важливим аспектом впливу гендерних стереотипів на чоловічу ідентичність є психічне здоров'я чоловіків. Традиційна гендерна соціалізація практично не привчає хлопців до конструктивного поводження з емоціями. Навпаки, з дитинства в багатьох закладається правило: «великим хлопчикам плакати не можна», «будь мужиком – не

ний». В результаті дорослі чоловіки часто виявляються не готовими відкрито виражати сум, страх, розпач чи сором, відчують труднощі з емоційною рефлексією. Невміння проговорити проблему призводить до її замовчування. Це підтверджують опитування: 40% чоловіків ніколи не ділилися своїми переживаннями щодо психічного стану ні з близькими, ні з фахівцям [3]. Більшість чоловіків, навіть переживаючи симптоми тривоги чи депресії, воліють мовчати – так, до 77% опитаних визнають, що стикалися з ознаками психологічного дистресу, але переважно не зверталися по допомогу. Зазвичай чоловіки тягнуть до останнього: згідно з даними Psychology Today, до 70% молодих чоловіків уникають звернення до психологів доти, доки проблема не стане абсолютно нестерпною [6]. Основна причина – той самий соціальний стигмат: страх виглядати слабким, «менш мужнім», якщо визнати наявність душевних труднощів. Слова «візьми себе в руки», «не будь бабою» досі часто можна почути у відповідь на чоловічі скарги, що лише підкріплює токсичний цикл замовчування. Невирішені емоційні проблеми накопичуються, що веде до серйозних наслідків. Чоловіки значно частіше вдаються до деструктивних копінг-механізмів: алкоголю, наркотиків, агресивної поведінки [5]. Така «самотерапія» тільки погіршує стан, посилюючи депресію або тривожність. Статистика суїцидів є показовою: у більшості країн світу рівень самогубств серед чоловіків у 3-4 рази перевищує той самий показник серед жінок. Наприклад, у США близько 75% випадків суїциду припадає саме на чоловіків [2]. В Україні ситуація подібна, хоча чіткої статистики наразі не ведеться. Чоловіки рідше звертаються по психологічну підтримку і частіше залишаються сам на сам із кризою, що в критичний момент може призвести до фатального рішення.

Гендерні стереотипи впливають на чоловічу поведінку не лише на індивідуальному, а й на системному рівні – у сімейних та суспільних відносинах. Одним із ключових стереотипів є уявлення про чоловіка як

годувальника та главу родини, відповідального за матеріальне забезпечення, що накладає подвійний тиск. З одного боку, чоловік відчуває обов'язок досягти економічного успіху, іноді ціною власного здоров'я чи часу з родиною. З іншого боку, якщо з об'єктивних причин (безробіття, криза) він не може реалізувати цей сценарій, виникає глибока особиста драма, відчуття неспроможності. Соціологічні дослідження підтверджують, що домінування чоловіка в сім'ї сприймається як норма значною частиною населення. Так, більшість українських чоловіків і досі згодні з тим, що фінансове рішення має ухвалювати чоловік, а дружина повинна «підкорятися» його лідерству [11].

У країнах же з більшою гендерною рівністю (Скандинавія, Західна Європа) спостерігається тренд на партнерські стосунки – розподіл і відповідальності, і влади в сім'ї. Для України актуальним є порівняння цих моделей: попри формально задекларовану рівність, на практиці традиційний сімейний уклад змінюється повільно. Це приводить до того, що жінки несуть непропорційно більший тягар домашньої неоплачуваної праці та виховання дітей, тоді як чоловіки іноді дистанціюються від цих сфер, посилаючись на те, що «це не чоловіча справа». Водночас, як уже зазначалося, сучасні чоловіки починають включатися в батьківство більше, ніж попередні покоління, і стикаються з тим, що суспільство не цілком готове це прийняти (наприклад, роботодавці та навіть родичі можуть скептично ставитися до рішення батька піти в декрет). Тож гендерні стереотипи впливають і на демографічні процеси: там, де чоловіки не залучені до догляду за дітьми, навантаження на жінку зростає, що часто стримує народжуваність і погіршує психологічний клімат у родині.

У професійній сфері стереотипи маскулінності також задають певні межі для чоловічої ідентичності. Існує поняття «гендерно сегрегованого» ринку праці: ряд професій суспільно марковані як «чоловічі» чи «жіночі». Чоловіки відчувають тиск обирати ті сфери, які підтверджують їхню

чоловічу спроможність – приміром, високоплачувані, технічні, силові галузі. Натомість у «традиційно жіночих» сферах (школа, дошкільне виховання, медсестринство, соціальна робота) частка чоловіків залишається низькою. Лише близько 20% соціальних працівників в Україні – чоловіки, попри те що ця професія важлива для всіх статей. Серед причин – упередження, що «соціальна робота/педагогіка – не чоловіча справа», страх стигматизації, а також нижчий статус і оплату «фемінізованих» професій у суспільстві [10]. Дослідження також свідчать, що гендерні стереотипи значною мірою впливають на професійне самовизначення молоді: юнаки більш схильні обирати професії із врахуванням суспільного престижу і стереотипних очікувань, тоді як дівчата дозволяють собі більшу варіативність, хоча й досі стикаються зі «скляною стелею» в чоловічих галузях. Така ситуація шкодить і чоловікам (обмежуючи їхній вибір, знецінюючи важливі для суспільства «м'які» навички), і суспільству в цілому (брак чоловіків, наприклад, у початковій школі позбавляє дітей чоловічих рольових моделей, що знову-таки підтримує замкнуте коло стереотипів).

Окремо слід розглянути зв'язок між гендерними стереотипами і насильством. Патріархатна культура толерує певний рівень агресії від чоловіків, вважаючи це ледь не природним продовженням їхньої «домінантної» ролі. Існує навіть приказка «хлоп'ячі бійки – то дурниці, просто «хлопці завжди залишаються хлопцями» (boys will be boys). Така поблажливість веде до нормалізації агресії: замість того, щоб навчити хлопців ненасильницьким методам самоствердження, суспільство часом схвалює бійку як доказ мужності. У дорослому житті це може трансформуватися в гендерно зумовлене насильство – домашнє насильство, сексуальні домагання, контроль над партнеркою. Ряд досліджень (зокрема, звіт UNFPA 2018 року) показали, що чоловіки з патріархальними поглядами частіше схильні виправдовувати та

здійснювати насильство щодо жінок [5]. Причина в тому, що вони вважають «нормою» владний дисбаланс у стосунках, а силу – прийнятним способом утримання контролю. Крім того, коли чоловік переживає кризу своєї ідентичності (не може реалізувати себе як «справжній чоловік» у соціально схвальному руслі), він інколи вдається до агресії як засобу компенсувати почуття неповноцінності. Р. Коннелл з цього приводу зауважив: «Насильство – це частина системи домінування, але водночас і міра її недосконалості» [1], тобто стабільна впевнена маскулінність не потребує насилля, тоді як хитка – часто спирається на нього.

В умовах соціальних потрясінь (війна, економічна криза) ризик мілітаризації маскулінної культури підвищується. На жаль, війна в Україні 2022-2025 рр. може мати побічним ефектом укріплення деяких стереотипів: образ чоловіка-воїна знову стає центральним, що може затінити поступ, досягнутий у переосмисленні чоловічих ролей. Міжнародні організації вже б'ють на сполох, що конфлікт загрожуює «відкатом» у питаннях гендерної рівності, посиленням токсичних моделей поведінки чоловіків (агресивність, непохитна жорсткість) та зростанням терпимості до насилля як норми. Для соціальної роботи це означає необхідність підвищеної уваги до реабілітації ветеранів, превенції домашнього насильства в родинах військових тощо – з урахуванням гендерних чинників.

Соціальні працівники та психологи відіграють важливу роль у пом'якшенні негативних наслідків гендерних стереотипів. По-перше, в процесі консультування і терапії з чоловіками фахівці допомагають клієнтам усвідомити вплив гендерних норм на їхні проблеми. Наприклад, чоловік, який страждає від депресії, часто спершу може не розпізнавати своїх симптомів саме через багаторічну заборону виражати емоції. Завдання соціального працівника – створити безпечний простір, де клієнт відчує, що показати свою вразливість – це нормально, а звернення по

допомогу – не ознака слабкості, а навпаки, відповідальний крок. Практика показує, що ефективними є групові програми підтримки для чоловіків, де учасники можуть обмінятися досвідом і побачити, що їхні переживання поділяють інші. Такі групи діють, наприклад, при центрах соціальних служб у містах України – темами можуть бути батьківство, подолання агресії, вихід з алкогольної залежності тощо. Залучення до проведення занять позитивних чоловічих моделей (напр. ветеранів, які успішно адаптувалися до мирного життя, або відомих чоловіків, що відкрито говорять про свої емоції) допомагає руйнувати стереотип «це не по-мужськи». Як зазначає Н. Федорович, заступниця міністра соціальної політики, найбільший вплив на ставлення чоловіків має їхнє близьке оточення – родина, друзі [11]. Це відкриває широкі можливості для профілактичної роботи: через взаємодію з сім'єю, включення дружин і подруг, просвітництво батьків ми можемо транслювати нові моделі поведінки, засновані на партнерстві та повазі. Вже зараз в Україні реалізуються освітні проекти на кшталт «Школа відповідального батьківства», тренінги з ненасильницького спілкування для чоловіків, кампанії, що популяризують рівність (наприклад, інформаційні ролики про татусів у декреті). Практики із країн ЄС також пропонують ефективні рішення: у Швеції чи Норвегії діють програми на рівні державної політики (обов'язкова частка батьківської відпустки для тата, гендерно чутлива освіта з дошкільних закладів), які поступово змінюють усталені стереотипи в бік більш гнучких ролей.

Для фахівців соціальної сфери важливо самим усвідомлювати існування гендерних упереджень і не відтворювати їх у професійній діяльності. Це означає, що соціальний працівник має бути готовим однаково серйозно ставитися як до проблем чоловіків, так і жінок, не применшуючи, скажімо, страждання чоловіка через стереотип «чоловіки мають бути сильними і все знести». Відповідно, потрібні тренінги з

гендерної чутливості, щоб розвивати компетентність в ідентифікації прихованих упереджень. Окрім індивідуальної роботи, соціальній службі під силу впливати і на громаду – проводити просвітницькі заходи, лекції, інформаційні кампанії, що ставлять під сумнів шкідливі стереотипи (наприклад, «Не бійся бути ніжним татом», «Чоловіки теж плачуть» тощо). Мета таких акцій – переконати суспільство, що гендерна рівність і відмова від стереотипів вигідні всім, у тому числі чоловікам. Як влучно зауважила британська амбасадорка Джудіт Гоуг, «гендерна рівність корисна і для самих чоловіків, зокрема, їхня тривалість життя зараз коротша саме через згубний вплив цих стереотипів» [11]. Позбуваючись нав'язаних шаблонів, чоловіки отримують змогу бути собою – обирати професії за покликанням, вільно виражати почуття, будувати близькі стосунки з дітьми, дбати про здоров'я без страху осуду. У кінцевому підсумку, це веде до гармонізації як їхнього власного життя, так і соціуму загалом.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Гендерні стереотипи справляють глибокий соціокультурний вплив на формування чоловічої ідентичності. Традиційна модель маскулінності задає жорсткі нормативи, відповідати яким у сучасному світі стає все важче. Результатом є своєрідна «криза чоловічої ідентичності»: багато чоловіків відчують внутрішній конфлікт між стереотипними очікуваннями та реальними обставинами життя і власними потребами. Це може призводити як до особистісних проблем (стрес, пригнічення емоцій, залежності, проблеми у стосунках, психосоматичні захворювання), так і до суспільно значущих дисфункцій (наси́льство, розлучення, девіантна поведінка, низька тривалість життя чоловіків). Водночас у світі і в Україні спостерігаються позитивні зрушення – перегляд застарілих гендерних ролей, поява нових прикладів чоловічої поведінки, що виходять за рамки патріархальних стереотипів. Особливо актуальним є досвід європейських країн, де впровадження політик гендерної рівності (квоти батьківської відпустки,

програми залучення чоловіків до соціальної сфери тощо) доводить, що зміна стереотипів можлива і приносить користь всьому суспільству.

Для практики соціальної роботи результати даного аналізу свідчать про необхідність гендерно чутливого підходу у роботі з клієнтами-чоловіками. Подолання шкідливих стереотипів маскулінності слід розглядати як частину реабілітаційного або профілактичного процесу – наприклад, допомагаючи чоловікам навчитись навичок конструктивного спілкування і емоційної грамотності, заохочуючи їх брати активнішу участь у сімейному житті, підтримуючи у кризових ситуаціях без осуду за «слабкість». Соціальним службам варто залучати до співпраці неурядові організації, освітні заклади, ЗМІ задля розробки й реалізації просвітницьких кампаній, які пропагують позитивні образи чоловіків поза стереотипами.

Перспективи подальших досліджень передбачають проведення порівняльних досліджень впливу гендерних стереотипів на чоловіків у різних країнах – зокрема, порівняння України та країн ЄС – щоб виявити спільні риси та культурно специфічні фактори; поглиблення емпіричних досліджень всередині України з метою з'ясування, які саме інтервенції (тренінги, групи підтримки, освітні заходи) є найбільш ефективними в зміні стереотипних установок у чоловіків різного віку, соціального статусу, регіонів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Connell R. The Social Organization of Masculinity. URL: https://us.sagepub.com/sites/default/files/upm-assets/90223_book_item_90223.pdf (дата звернення 02.10.2025).
2. Dimitri C. Men, masculinity and mental health. URL: <https://sph.brown.edu/news/2025-07-24/men-masculinity> (дата звернення 02.10.2025).

3. Hinch W. Men's mental health: 40% of men won't talk to anyone about their mental health. URL: <https://www.priorygroup.com/blog/40-of-men-wont-talk-to-anyone-about-their-mental-health> (дата звернення 02.10.2025).
4. Krauss P. Breaking the stigma around men's mental health. URL: <https://healthforlifegr.com/mens-mental-health/> (дата звернення 02.10.2025).
5. Masculinity today: men's attitudes to gender stereotypes and violence against women. Kyiv: UNFPA, 2018. 118 p.
6. Nafees Alam Ph.D. Why Do So Many Men Avoid Mental Healthcare? URL: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/pop-culture-mental-health/202503/why-do-so-many-men-avoid-mental-healthcare> (дата звернення 02.10.2025).
7. Robinson S. Marked Men: White Masculinity in Crisis. New York: Columbia University Press, 2000. 223 p.
8. Акімова Л. Н. Гендерні стереотипи і гендерна ідентичність особистості. *Збірник наукових праць КПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України*. 2012. Вип. 15. С. 28-38.
9. Габудкаєва О. Гендерні стереотипи в житті чоловіків. URL: <https://uainfo.org/blognews/1456753350-genderni-stereotipi-v-zhitti-cholovikiv-vikiv.html> (дата звернення 02.10.2025).
10. Ренке С. О. Гендерний аспект становлення професійного образу «Я» особистості. *Збірник наукових праць К-ПНУ імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г.С.Костюка НАПН України*. 2017. Вип. 36. С. 294-307.
11. Сучасне розуміння маскулінності: як українські чоловіки ставляться до гендерних стереотипів і насильства щодо жінок. URL: <https://ukraine.unfpa.org/uk/news/сучасне-розуміння-маскулінності-як-українські-чоловіки-ставляться-до-гендерних-стереотипів-і-0> (дата звернення 02.10.2025).

REFERENCES

1. Connell, R. (2018). The Social Organization of Masculinity. Retrieved from: https://us.sagepub.com/sites/default/files/upm-assets/90223_book_item_90223.pdf. [in English].
2. Dimitri, C. (2025). Men, masculinity and mental health. Retrieved from: <https://sph.brown.edu/news/2025-07-24/men-masculinity> [in English].
3. Hinch, W. (2025). Men's mental health: 40% of men won't talk to anyone about their mental health. Retrieved from: <https://www.priorygroup.com/blog/40-of-men-wont-talk-to-anyone-about-their-mental-health>. [in English].
4. Krauss, P. (2025). Breaking the stigma around men's mental health. Retrieved from: <https://healthforlifegr.com/mens-mental-health/>. [in English].
5. Masculinity today: men's attitudes to gender stereotypes and violence against women (2018). Kyiv: UNFPA. [in English].
6. Nafees Alam Ph.D. (2025). Why Do So Many Men Avoid Mental Healthcare? Retrieved from: <https://www.psychologytoday.com/us/blog/pop-culture-mental-health/202503/why-do-so-many-men-avoid-mental-healthcare>. [in English].
7. Robinson, S. (2000). Marked Men: White Masculinity in Crisis. New York: Columbia University Press [in English].
8. Акімова, Л. Н. (2012). Henderni stereotypy i henderna identychnist osobystosti [Gender stereotypes and gender identity of personality]. Zbirnyk naukovykh prats KPNU imeni Ivana Ohienka, Instytutu psykholohii im. H. S. Kostiuka NAPN Ukrainy, 15, 28-38 [in Ukrainian].
9. Габудкаєва, О. Henderni stereotypy v zhytti cholovikiv [Gender stereotypes in men's lives]. Retrieved from: <https://uainfo.org/blognews/1456753350-genderni-stereotipi-v-zhitti-cholovikiv.html> [in Ukrainian].

10. Ренке, С. О. (2017). Hendernyi aspekt stanovlennia profesiinoho obrazu «Ia» osobystosti [Gender aspect of the formation of the professional «I»-image of personality]. Zbirnyk naukovykh prats K-PNU imeni Ivana Ohienka, Instytutu psykhologhii imeni H.S.Kostiuka NAPN Ukrainy, 36, 294-307 [in Ukrainian].

11. Suchasne rozuminnia maskulinnosti: yak ukraïnski choloviky stavliatsia do gendernykh stereotypiv i nasylstva shchodo zhinok [Modern understanding of masculinity: How Ukrainian men relate to gender stereotypes and violence against women]. Retrieved from: <https://ukraine.unfpa.org/uk/news/сучасне-розуміння-маскуліності-як-українські-чоловіки-ставляться-до-гендерних-стереотипів-і-0> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції / Received 06.10.2025

Прийнята до друку / Accepted 15.10..2025